

Наталія МАЛЕЦЬ,
кандидат історичних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Олександр МАЛЕЦЬ,
кандидат історичних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДИНАМІКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Дослідження розглядає ринок праці, його характеристику, а також пошук шляхів подолання негативного впливу фінансово-економічної кризи на ринок праці в умовах євроінтеграції України. Мінімізація негативного впливу ризиків та посилення позитивних наслідків від євроінтеграції вимагає реформування моделі регулювання вітчизняного ринку праці шляхом поєднання державних та ринкових інструментів, забезпечення продуктивної зайнятості.

Ключові слова: ринок праці, фінансово-економічна криза, євроінтеграція України, рівень безробіття, регулювання зайнятості.

В исследовании рассматриваются рынок труда, его характеристики, а также способы преодоления негативного влияния финансово-экономического кризиса на рынок труда в условиях евроинтеграции Украины. Сведение к минимуму негативных последствий рисков и повышение положительных последствий евроинтеграции требует реформы модели регулирования отечественного рынка труда через сочетание государственных и рыночных инструментов, обеспечение производительной занятости.

Ключевые слова: рынок труда, финансово-экономический кризис, евроинтеграция Украины, уровень безработицы, регулирование занятости.

The study examines labor market, its characteristics, as well as finding ways to overcome the negative impact of the financial and economic crisis on the labor market in terms of integration. Minimizing the negative impact of risks and enhance the positive effects of integration requires reform of the model of the regulation of the domestic labor market through a combination of public and market instruments, ensuring productive employment.

Keywords: labor market, the financial and economic crisis, integration of the Ukraine, level of unemployment, employment regulation.

В Україні протягом останніх років спостерігається низка позитивних тенденцій у сфері зайнятості, що свідчить про стабілізацію ситуації на ринку праці. Але існує комплекс проблем, що потребують втручання держави в регулювання зайнятості та соціального захисту найменш конкурентоспроможних категорій населення. Економічні зміни, що відбуваються в Україні, спричинені, насамперед, світовою фінансовою кризою, активізували вирішення низки соціально-економічних проблем щодо формування та ефективного функціонування ринку праці. Існуюча інфраструктура ринку праці не в змозі виконувати свої функції, значними залишаються обсяги безробіття, що обумовлює деградацію трудового потенціалу. Гостро постають питання збалансованості попиту та працевлаштування робочої сили, зберігається нераціональна структура зайнятості. Дослідженням проблем ринку праці та аналізом окремих його аспектів займалися такі вітчизняні вчені: А. Аблов, О. Волкова, С. Головіна, С. Кривенко, О. Крушельницька, А. Колот, П. Мазурок, С. Мочерний, Г. Осовська, В. Пухлій та інші [1, с.73-75].

Метою дослідження є вивчення ринку праці, його характеристики, а також пошук шляхів подолання негативного впливу фінансово-економічної кризи на ринок праці в умовах євроінтеграції України.

На ринку праці постійно виникають проблеми як економічного, так і соціального характеру, які він не в змозі подолати самостійно. Тому створюються відповідні інститути,

діяльність яких була б спрямована на вирішення цих проблем. Такі інститути зумовлюють утворення інфраструктури ринку праці.

До інститутів, які забезпечують функціонування ринку праці, відносять державні органи управління ринком праці країни національного, регіонального та місцевого рівнів; недержавні заклади сприйняття зайнятості, кадрові та профспілкові служби господарюючих суб'єктів країни, організації роботодавців, громадські організації. Особливе місце при цьому займають державні органи влади, які одночасно виступають і елементом інфраструктури ринку праці, і суб'єктом управління інфраструктурою ринку праці. Статистичні дані свідчать про те, що рівень зайнятості молоді до 24 років досить низький (35,1% від загальної кількості населення відповідної вікової групи). Також знижується рівень зайнятості осіб у віці 50-59 років (60,4% у 2006 р. проти 61,6% у 2005 р.), в тому числі зниження зайнятості чоловіків склало 1,7 в. п. (з 70,0% у 2005 до 68,7% у 2006р.) [2].

Позитивним є те, що рівень безробіття за методологією МОП загалом по Україні у 2006 р. становив 7,4% для працездатного населення, порівняно із 7,8% у 2005 р. Але в окремих областях цей показник значно перевищує середній по Україні, зокрема, у Волинській області цей показник дорівнював 9,4%, Житомирській – 10,0%, Івано-Франківській – 8,9%, Кіровоградській – 9,0%, Львівській – 9,1%, Миколаївській – 9,5%, Рівненській – 9,9%, Сумській – 8,2%, Тернопільській – 10,1%, Херсонській – 9,5%, Хмельницькій – 9,7%, Черкаській – 9,8%, Чернівецькій – 10,6%, Чернігівській – 9,4%. Це свідчить про те, що регіональна політика розширення зайнятості потребує вдосконалення. На початок 2009 року спостерігалось погіршення ситуації на ринку праці. Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ та організацій зменшилася на 1,3%, на що вплинула як сезонність, зумовлена характером виробництва в сільському господарстві, так і збільшення обсягів звільнення працівників та скорочення штатів у промисловості (на 51,4 тис. осіб), будівництві (на

21,8 тис. осіб) та торгівлі (на 16,9 тис. осіб). Водночас набуває поширення застосування адміністрацією підприємств вимушених адміністративних відпусток та скороченого робочого часу. Кількість працівників, які перебували у відпустках, становила 5,8% штатних працівників. Такі відпустки застосовували, головним чином, підприємства транспорту (30,1% штатних працівників), лісового господарства (12,9%), будівництва (9,7%) та промисловості (9,1%). Серед безробітних кожен другий раніше займав місце робітника, кожен третій – посаду службовця, а кожен четвертий – місце, що не потребувало професійної підготовки.

На початок 2011 року порівняно з 2009 роком спостерігалось поліпшення ситуації на ринку праці. Кількість зареєстрованих безробітних на 1 лютого 2011р. становила 585,6 тис. осіб, або третину всіх безробітних працездатного віку, визначених за методологією МОП. Допомогу з безробіття отримували 76,5% осіб, які мали статус безробітного. Кожний другий безробітний раніше займав місце робітника, кожний третій – посаду службовця, а решта безробітних не мали професійної підготовки.

Отже, рівень зареєстрованого безробіття на 1 лютого 2011р. становив 2,1% населення працездатного віку. У сільській місцевості цей показник збільшився на 0,3 відсоткового пункта і становив 3,2% населення працездатного віку, у міських поселеннях – на 0,1 відсоткового пункта і 1,7% відповідно [3, с.88-93].

Невідповідність попиту на робочу силу її пропозиції у професійно-кваліфікаційному та територіальному розрізі зумовлює значну міжрегіональну диференціацію зареєстрованого безробіття. Найвищий рівень зареєстрованого безробіття спостерігався в Полтавській області (4,1%), а найнижчий – у м. Києві (0,4%).

У сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації світової економіки, зростання взаємозалежностей не лише між країнами, а й між регіонами актуалізується необхідність входження України в окремі інтеграційні об'єднання. Одним

з варіантів такого об'єднання є євроінтеграція. Участь у процесі європейської інтеграції є за змістом не просто міжнародною взаємодією економік України та ЄС, а, насамперед, процесом глибокого проникнення інститутів ЄС (законодавства, норм і правил ведення бізнесу, кращих практик тощо) в українську економіку. У такій якості євроінтеграція виступає переважно як фактор впливу на внутрішні процеси, який матиме виразні економічний та соціальний ефекти. Вона впливатиме як на розвиток різних галузей економіки, так і на розвиток ринку праці.

Після підписання Угоди про асоціацію та Угоди про Поглиблену зону вільної торгівлі (ПЗВТ) з ЄС ринок праці України отримує стимули до розвитку: приведення трудового законодавства до вимог ЄС, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення продуктивності праці, зростання конкурентоспроможності національної робочої сили.

Проте подальші тенденції розвитку національного ринку праці залежать від його сьогоденного стану. У загальному ринок праці України характеризується структурними зрушеннями, дисбалансом між попитом та пропозицією робочої сили, посиленням проблем зайнятості та недосконалою системою регулювання.

За результатами проведених досліджень для ринку праці України 2010-2013 рр. були притаманні такі тенденції: спад економічної активності населення внаслідок еміграційних процесів і скорочення природного приросту населення; реструктуризація підприємств, зростання сфери послуг (торгівля, посередництво); дотаційність праці в більшості галузей економіки; розширення неформальної зайнятості; недостатня інвестиційна активність і застарілість основних засобів виробництва; значна частка ручної праці; високий рівень зайнятості в особистому домашньому господарстві тощо.

Згідно з даними Державної служби статистики України, у середньому за 2013 рік чисельність економічно активного населення становила 21,98 млн. осіб, що на 0,14% менше, ніж у попередньому періоді. Чисельність зайнятого населен-

ня у віці 15-70 років, у порівнянні з 2012 роком, збільшилася на 49,8 тис. осіб та становила 20,4 млн. осіб. Рівень зайнятості зріс з 59,7% у 2012 році до 60,3% у 2013 році. Економічно активним є 65% населення відповідної вікової групи [4, с. 93-97].

Чисельність безробітних в середньому за 2013 рік зменшилася на 80,7 тис. осіб і становила 1,6 млн. осіб. Рівень безробіття населення віком 15-70 років, визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП), знизився з 7,5% до 7,2% економічно активного населення. Рівень безробіття скоротився як серед чоловіків (з 8,5% до 8,0%), так і серед жінок (з 6,4% до 6,2%).

У 2013 році рівень безробіття в Україні залишається нижчим, ніж в країнах Європейського Союзу, де він становив 11% (зокрема, в Іспанії та Греції, відповідно, 26% та 27%, у Хорватії – 18%, Португалії – 17%, Кіпрі – 16%, Словаччині – 14%, Ірландії та Болгарії – 13%, Італії, Латвії та Литві – 12%, а у Польщі, Угорщині та Словенії – 10%).

У системі механізмів регулювання регіональних ринків праці проблема активного пошуку роботи безробітними має суттєве значення. Мотивація безробітних до ефективної зайнятості, до активного пошуку роботи є важливою передумовою їх працевлаштування.

Безробіття призводить до негативних соціальних та економічних наслідків. Соціальні наслідки безробіття викликають напруження в суспільстві, оскільки незайняті є нестабільною категорією населення. Професійна дискваліфікація людини у стані тривалого безробіття зменшує її конкурентоспроможність, що є причиною ускладнень при подальшому працевлаштуванні, зниження якості робочої сили та продуктивності суспільного виробництва. Як наслідок – у безробітних знижується мотивація до суспільно корисної праці.

У процесі пошуку роботи багато безробітних стикаються із певними психологічними труднощами, їхньою причиною є відсутність в особи внутрішньої готовності до активних дій, невміння змінити попередні установки, мотивацію поведінки в нових ринкових умовах. Вказані фактори негативно

впливають на зайнятість населення, що потребує її державного регулювання [5].

Слід зазначити, що зайнятість населення має регулюватися на трьох рівнях: на державному, регіональному та на рівні підприємства. Подальше вдосконалення використання робочої сили, працевлаштування і зайнятості населення регулюється законодавчими актами. Зокрема, Законами України «Про зайнятість населення», «Про охорону праці», «Про порядок реєстрації громадян як безробітних, виплати допомоги членам їх родин», «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні». Чинне законодавство щодо зайнятості відіграє позитивну роль у механізмі регулювання ринку праці.

Основними важелями державного механізму регулювання зайнятості є законодавчо-нормативні, економічні, організаційні, соціальні, мотиваційні важелі. Законодавчо-нормативні важелі передбачають правове забезпечення зайнятості населення.

Євроінтеграційні процеси сприятимуть зміні ситуації на ринку праці, створюючи, водночас, як можливості, так і загрози. Інтеграційна привабливість ЄС для України щодо соціальної політики полягає у таких умовах, як:

- удосконалення трудового законодавства шляхом приведення його у відповідність з вимогами ЄС: створення рівних можливостей для всіх, включно із впровадженням в Україні низки директив ЄС у сфері трудового права, протидії дискримінації і забезпечення гендерної рівності, гарантування здорових і безпечних умов праці;

- сприятливий інвестиційний клімат та ділове середовище, що призведе до створення нових робочих місць та підвищення продуктивності і якості праці;

- легалізація трудової міграції. Угода про асоціацію не надає Україні вільного режиму працевлаштування на території ЄС, хоч і полегшує дещо такі умови внаслідок: поступової лібералізації візового режиму; постійного діалогу з питань міграції і спільного управління цими процесами;

сприяння інтеграції законно проживаючих вихідців з України в суспільство країни перебування; закріплення принципу недискримінації громадян України, легально зайнятих на території країн ЄС, у частині умов праці, винагороди і звільнень порівняно з громадянами ЄС;

- підвищення рівня конкурентоспроможності робочої сили за рахунок можливого розширення доступу до систем професійної підготовки у провідних європейських країнах;

- підвищення стандартів якості життя населення. Середньомісячна зарплата в ЄС є сьогодні майже вдв'ятеро вищою, ніж в Україні, і вчетверо вищою, ніж у Росії. Така ж динаміка характерна і для пенсійного забезпечення. Європейська система пенсійного забезпечення давно сформувалась як ринкова, яка тісно прив'язана до доходів населення. Це дуже важливо для української пенсійної системи, яка поки що надто слабо прив'язана до доходів населення, а більше – до віку і стажу. Ще більші можливості України – в освоєнні інших соціальних стандартів країн ЄС. Ідеться про видатки на соціальний захист і соціальну допомогу. За цими показниками відставання України від ЄС та єврозони в десятки разів [6].

Проте євроінтеграційні процеси несуть у собі і певні ризики для розвитку національного ринку праці у коротко- та середньостроковому періоді, пов'язані з поглибленням асиметрії на ринку праці (переваги від євроінтеграції будуть отримувати здебільшого роботодавці, а не працівники). Асиметрія буде викликана скороченням обсягів зайнятості в офіційній економіці; зростанням тимчасового безробіття внаслідок структурних змін та відсутності супроводу подальшого працевлаштування; збільшенням масштабів неформальної та нестандартної зайнятості; посиленням інтенсивності та напруженості праці у транснаціональних корпораціях; загостренням конкуренції між українськими і західними фахівцями та внутрішньої конкуренції за престижні робочі місця.

У стратегічному плані вплив розширення ЄС на підприємницький сектор можна розглядати позитивно, що сприяє запровадженню в Україні європейських стандартів,

розширює і модернізує співробітництво з новими членами ЄС. Зважаючи на недостатню розробленість питань прикордонного співробітництва у сфері підприємництва, існує необхідність максимального зближення і гармонізації національного законодавства з європейським, особливо у сфері фінансового, податкового, зовнішньоторговельного і митного регулювання, спільного пошуку взаємоприйнятних механізмів, здатних зберегти і розвинути позитивну динаміку торговельно-економічних відносин, забезпечити наближення країни до ЄС [7].

Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток підприємницького сектора в прикордонному регіоні – складна, багатоаспектна проблема, вирішення якої передбачає формування комплексного конкурентоздатного механізму підприємницької діяльності. Потрібно також враховувати, що регіональний рівень слугує мікромоделлю трансформаційних процесів. Зважаючи на те, що роль і місце вітчизняних підприємницьких структур у європейському економічному просторі визначатиметься здатністю України максимально використати нові можливості оцінити наслідки і подальші перспективи цього процесу, його впливу на розвиток підприємництва, насамперед у прикордонному регіоні.

Мінімізація негативного впливу ризиків та посилення позитивних наслідків від євроінтеграції вимагає реформування моделі регулювання вітчизняного ринку праці шляхом поєднання державних та ринкових інструментів, забезпечення продуктивної зайнятості, усунення практики неформального регулювання зайнятості, стимулювання розвитку якісних освітніх послуг як засобу підвищення конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили.

Зважаючи на сучасний стан ринку праці, в Україні можна запропонувати такі заходи подолання негативних наслідків фінансово-економічної кризи:

- спрямувати роботу центрів зайнятості на вдосконалення системи перекваліфікації працездатного населення для розвитку гнучкого ринку робочої сили;

- надати дотації на створення робочих місць, пільги при найманні, допомоги малому і середньому бізнесу;
- розробити політику регулювання міграції як щодо експорту, так і щодо імпорту праці, що забезпечить захист національних інтересів України;
- забезпечити збалансованість попиту і пропозиції робочої сили [8].

Список використаних джерел

1. Долішній М.М. Національна мережа міжнародних транспортних коридорів як важлива складова інтеграції України в європейський економічний простір // Матеріали міжн. наук.-практ. конф. «Наукова Україна 2007». Том 16. Економіка підприємства. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2007. – С. 68 – 95.
2. Козенюк І.В. Сучасний стан ринку праці України в умовах євроінтеграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com/11_EISN_2011/.../5_84869.doc.htm
3. Лизанець А.Г. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку праці в умовах євроінтеграції.//Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Етнополітичні та етнокультурні процеси Карпатського Єврорегіону». 16 травня 2014 року, Мукачево. – С. 88 – 93.
4. Мусаткіна В.П. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток підприємництва регіону. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /«Етнополітичні та етнокультурні процеси Карпатського Єврорегіону». 16 травня 2014 року, Мукачево.– С. 93–97.
5. Петрова І. Соціальні наслідки Євроінтеграції України library.fes.de/pdf-files/.../ukraine/09446.pdf.
6. Державна служба статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Державний комітет статистики України// www.ukrstat.gov.ua.
8. Державна служба зайнятості України// www.dcz.gov.ua.